

УДК 338.432.5 DOI 10.47279/2709-3727-2020-2-2

ПАПЛЕНИЧАК О. В., кандидат економічних наук
Інститут сільського господарства Карпатського регіону

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

У процесі формування і розвитку регіонального продовольчого ринку особливо важливого значення набуває використання та удосконалення відповідних економічних механізмів, які сприятимуть підвищенню рівня ефективності сільськогосподарського виробництва і продовольчого забезпечення населення основними видами продуктів харчування.

Продовольчий ринок, регіон, аграрна продукція, схилове землеробство, виробництво, торгівля

Постановка проблеми. Вивчення проблем продовольчого ринку регіону є об'єктивною передумовою для досягнення високої якості життя населення і її основи – повноцінного харчування. У сучасних економічних умовах актуальними залишаються питання функціонування процесів розвитку продовольчого ринку, особливо на рівні регіону, та удосконалення його територіальної організації на основі підвищення результативності функціонування сільськогосподарського виробництва, переробної ланки та сфери торгівлі.

Теоретико-методологічні проблеми регулювання аграрної економіки в контексті продовольчого забезпечення населення знайшли відображення у працях: В. Амбросова, П. Борщевського, В. Бойка, В. Власова, П. Гайдуцького, М. Калінчика, І. Лукінова, Б. Пасхавера, П. Саблука, О. Ульянченка, О. Шкуратова, О. Шпичака. Разом з тим, незважаючи на значний науковий доробок, ряд питань щодо регіональної специфіки досліджено недостатньо. Зокрема, для території Карпатського регіону характерним є використання ріллі на схилвих землях, що не сприяє ефективному використанню виробничо-ресурсного потенціалу аграрного сектору.

Метою і завданням дослідження є обґрунтування стратегічних напрямів розвитку регіонального продовольчого ринку на основі використання економічних механізмів.

Матеріал і методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є загальнотеоретичні методи наукового пізнання, фундаментальні положення економічної теорії, економіки сільського господарства, а також державні документи із соціально-економічних та економіко-екологічних проблем перехідної економіки, програмні рішення світового співтовариства з питань сталого розвитку. У процесі дослідження застосовувався системний підхід щодо обґрунтування стратегічних напрямів розвитку регіонального продовольчого ринку шляхом використання економічних механізмів.

Результати досліджень. На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки функціонування й розвиток продовольчого ринку характеризується несприятливими тенденціями: сільське господарство функціонує в умовах низького рівня інвестування, слаборозвиненої ринкової інфраструктури, загострення проблем екологозбалансованого розвитку галузі, неефективності заходів державного регулювання. Крім того, попит на продовольство формується в умовах низької платоспроможності населення і задовільняється в основному лише за окремими видами аграрної продукції рослинного походження.

У Карпатському регіоні наявність значних площ схилених земель призводить до зростання технологічних затрат на вирощування сільськогосподарської продукції і, отже, зниження її прибутковості. У даному регіоні, аналогічно як і на загальнодержавному рівні, особливо критична ситуація склалася зі споживанням життєвонеобхідних продуктів харчування тваринного походження: м'яса яловичини, а також молока і молокопродуктів, які є значно меншими від раціональної норми (рис.1, 2).

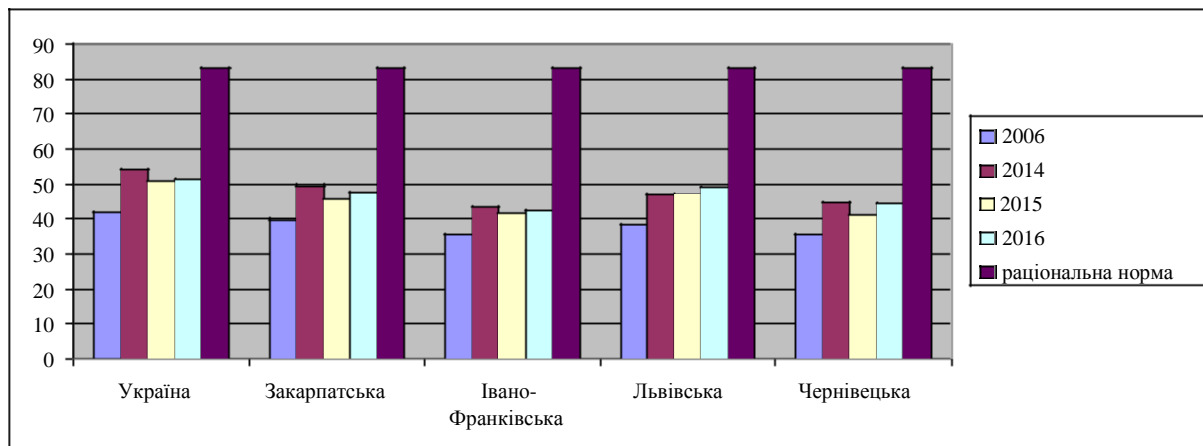

Рис.1. Споживання м'яса і м'ясопродуктів в Україні й в областях Карпатського регіону

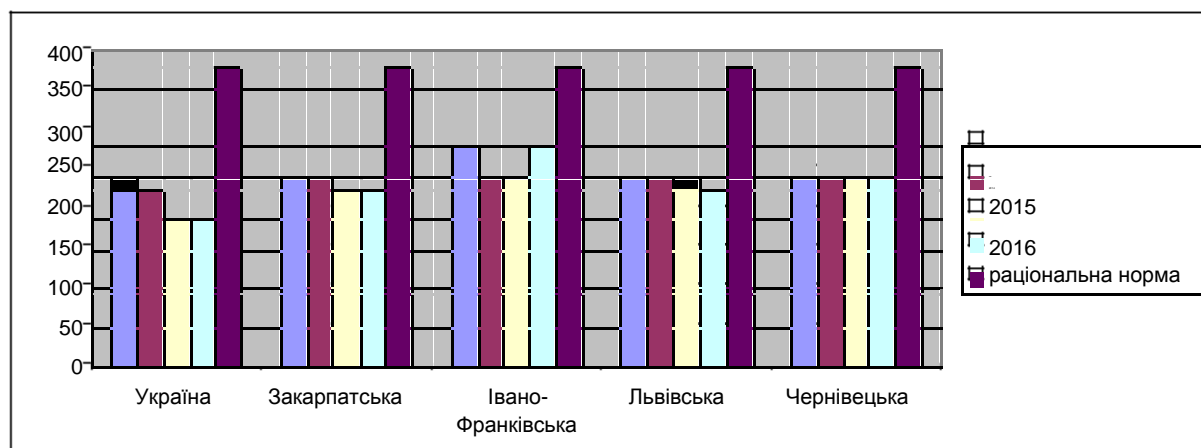

Рис.2. Споживання молока і молокопродуктів в Україні й областях Карпатського регіону

Враховуючи диспропорції у виробництві сільсько-господарської продукції, яка вирощена в умовах схилового землеробства, але екологічно чистій місцевості у Карпатському регіоні, зростає роль держави щодо активізації ресурсного потенціалу аграрних підприємств з метою забезпечення населення якісними і екологічнобезпечними продуктами. Нині світовий ринок розвивається в напрямку посилення уваги до екологічних властивостей товарів і послуг, тому інформація про наявність екологічнобезпечної продукції, яка характеризується високою якістю і поживною цінністю, є одним із важливих факторів підвищення її конкурентоспроможності і розширення каналів реалізації.

Як свідчить світова практика, серед заходів державної підтримки аграрних товаровиробників особливо важлива роль належить податковим преференціям. Залежно від масштабів виробництва і організаційної форми ведення бізнесу у економічно розвинутих країнах світу система оподаткування диференційована.

За роки функціонування спеціального податкового інструментарію, який розроблявся для підтримки багатопрофільних соціально-орієнтованих сільгоспідприємств на етапі реформування галузі з метою виходу із системної кризи наприкінці минулого століття, аграрна галузь в Україні суттєво змінилася структурно – значно зменшились обсяги низькомаржинальних соціально-орієнтованих видів сільгоспдіяльності, в першу чергу тваринництва (крім птахівництва). А обсяг виробництва й експорт високомаржинальних видів рослинницької продукції суттєво зросли [1].

Переведення сільгосппідприємств з 1 січня 2017 року на загальний порядок справляння ПДВ формує передумови для опрацювання напрямів подальшого вдосконалення механізму його функціонування у сфері агропромислового виробництва, зокрема за рахунок запровадження зниженої ставки даного податку на продукти харчування, в тому числі на сільгосппродукцію [2]. Слід зазначити, що на нинішній час в Україні система оподаткування не диференційована залежно від організаційно-правової форми господарювання і окремих видів ресурсів аграрних підприємств. Запропонована методика оцінки використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств дозволяє досить об'єктивно оцінити їх діяльність з врахуванням відповідного ресурсозабезпечення [3].

В умовах схилового землеробства у Карпатському регіоні для забезпечення структурної перебудови агропромислового виробництва та підвищення ефективності державної фінансової підтримки доцільно удосконалити спеціальний режим справляння ПДВ шляхом встановлення тимчасового мораторію, а також зменшення ставки оподаткування основних галузей, які відповідають науково-обґрунтованій спеціалізації й забезпечують виробництво основних видів тваринницької продукції.

Одним із дієвих заходів «зеленої скриньки», на які згідно принципів світової організації торгівлі (СОТ) не діють обмеження щодо бюджетних видатків, є формування інфраструктури ринку (створення оптових ринків сільськогосподарської продукції, кредитних спілок, товариств взаємного страхування), що є важливою складовою формування продовольчого ринку в умовах схилового землеробства.

Нині віддаленість сільськогосподарських підприємств, які здійснюють виробничу діяльність у природно-кліматичних зонах Передкарпаття й Карпат, від переробних галузей й оптових ринків, зумовлює зростання транспортних витрат і, таким чином, здорожчання вирощеної продукції. У зв'язку з цим у природно-кліматичних зонах Передкарпаття й Карпат пріоритетного значення набуває формування й розвиток регіональних об'єднань сільськогосподарських товаровиробників, що забезпечить концентрацію достатньо великих обсягів сировини для подальшої промислової переробки. Вертикальна інтеграція бізнесу гарантує стабільно високі стандарти якості, а також мінімізацію витрат

завдяки великим масштабам виробництва, що особливо важливо в умовах української економіки [4]. Головна особливість сучасних інтегрованих агропромислових формувань полягає в тому, що в їх функціонуванні окрім сільськогосподарських, переробних, торговельних та обслуговуючих галузей АПК беруть участь структури, які технологічно не пов'язані з агропромисловим виробництвом. Через пряму та опосередковану участь в діяльності об'єднань відбувається злиття аграрного капіталу з капіталом фінансових та індустріально-промислових галузей [5].

Розвиток горизонтальної та вертикальної інтеграції сільськогосподарських товаровиробників з метою оптимізації витрат і підвищення конкурентоспроможності продукції слугуватиме водночас важливою передумовою формування регіонального оптового продовольчого ринку. Завдяки концентрації товарно-грошових потоків і легкому контролю над ними з боку держави оптовий ринок може стати інструментом політики державного регулювання агропродовольчого сектору економіки. Через оптовий ринок уряд та місцева влада можуть створювати політику врівноваженого розвитку роздрібної торгівлі і місцевого виробництва. За допомогою державних і місцевих контрольних органів можна здійснювати моніторинг якості продукції, ціни, обсягів продажу [6].

Поряд із розвитком оптових форм торгівлі необхідно вдосконалити систему інформаційно-консультаційного забезпечення суб'єктів ринку, діючі методики моніторингу стану безпеки, формування продовольчих балансів держави та її регіонів. Оскільки на регіональному рівні особливо важливого значення набуває формування бази даних нових технологій у галузях рослинництва і тваринництва, що застосовують з урахуванням зональних ґрунтових, природно-кліматичних умов, доцільною є співпраця регіональних центрів НААН з державними органами місцевого самоврядування, крупними сільськогосподарськими підприємствами, які займаються виробництвом і переробкою аграрної продукції, а також з фермерськими господарствами.

На сучасному етапі розвитку економічних відносин, в умовах схилового землеробства у природно-кліматичних зонах Передкарпаття й Карпат, стратегічними напрямками розвитку регіонального продовольчого ринку є: горизонтальна та вертикальна інтеграція сільськогосподарських товаровиробників з метою

оптимізації витрат і підвищення конкурентоспроможності продукції; удосконалення міжгалузевих зв'язків підприємств продовольчого ринку шляхом співпраці з переробними підприємствами на давальницьких умовах; розвиток екологічного маркетингу і створення мережі фірмової торгівлі регіональних об'єднань товаровиробників, які використовують торгову марку (бренд); поглиблення інноваційно-інвестиційних процесів шляхом створення кредитних спілок, товариств взаємного струхування; інформаційно-консультаційне забезпечення суб'єктів ринку; розширення асортиментної групи на основі автентичної або крафтової продукції; формування системи оптової та роздрібною торгівлі екологобезпечною тваринницькою продукцією.

В перспективі позиціонування екологобезпечної продукції на основі створення й широкого використання торгової марки сприятиме її популяризації, конкурентоспроможності, що дозволить ефективно використовувати наявний ресурсний потенціал аграрних підприємств. Враховуючи світову практику і міжнародні вимоги, у законопроекті України №8450 «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів» передбачається маркування харчових продуктів, а також обов'язки операторів ринку з доведення цієї інформації до інших операторів ринку та до споживачів [7].

Маркування екологічно чистої та безпечної продукції підвищує конкурентоспроможність та надає товаровиробникам ряд переваг, а саме: підтвердження переваг продукції щодо її безпеки та якості; можливість вигідно виокремити свою продукцію і наділити її перевагами щодо конкурентів; визнання продукції на світовому ринку, посилення її експортного потенціалу (у т. ч. до країн Європи), що у підсумку підвищує конкурентоспроможність підприємства; зменшення виробничих витрат за рахунок скорочення споживання енергії, води, сировини; зменшення кількості відходів за рахунок переорієнтації виробничих процесів на маловідходні технології; отримання пільг (дозволів, ліцензій, кредитів), передбачених законодавством для екологічно чистих підприємств (пільги при отриманні кредитів переважно із державних фондів ЄС; спрощення процедури для отримання кредитів); захищеність споживачів; скорочення витрат і часу на сертифікацію систем менеджменту якості та систем екологічного менеджменту; зростання обсягу продажів на фоні зростаючого споживчого попиту на екологічно чисту та безпечну продукцію та послуги; створення та

зміцнення позитивного іміджу підприємства тощо. Розвиток виробництва екологічних товарів і послуг є інноваційним та стає високорентабельним видом підприємництва [8].

Нарощування обсягів виробництва і реалізації молока у аграрних підприємствах, а також в господарствах населення передбачає гарантування його високої якості, що потребує використання відповідного сучасного обладнання для зберігання й визначення якісних показників виробленої продукції.

З 1 січня 2018 року мали набути чинності зміни до ДСТУ, згідно з якими передбачалося залишити три сорти молока (екстра-клас, вищий і перший) замість чинних сьогодні п'яти. Відповідно молоко другого сорту, як найнижчої якості та найнебезпечніше для здоров'я, не приймалося б. Такі зобов'язання взяла Україна підписавши угоду про асоціацію з ЄС. Отже, власники особистих селянських господарств, які здавали молоко на переробку, в найближчий час могли залишитися без додаткового джерела доходу. Однак таку новацію вирішили відкласти до 2010 року: відтермінування здійснено для того, щоб дрібні товаровиробники молока могли переорієнтуватися і забезпечити його продаж належної якості.

З метою підвищення якості молока та встановлення єдиних, адаптованих до норм Євросоюзу, вимог щодо безпечності, якості та гігієни при виробництві та введення в обіг молока, молозива та молочних продуктів Мінагрополітики розробило проект наказу «Про затвердження Вимог до безпечності та якості молока і молочних продуктів». Вказані вимоги мають допомогти запровадити належну виробничу практику виробництва, переробки, введення в обіг молока та молочних продуктів.

Використання торгової марки та географічна ідентифікація продовольчої продукції сприятиме формуванню важливих передумов для зростання попиту на молоко і молокопродукти, які вирощені в екологічно чистій місцевості.

При встановленні системи доплат за поліпшення якості продукції особливого значення набуває вирішення таких важливих питань, як обґрунтування базисного й граничного рівнів якості, залежно від яких здійснюється доплата або знижка із закупівельної ціни. Визначення межі базисної якості у часі та в просторі дає можливість обґрунтувати розмір доплат (знижок)

сільськогосподарським підприємствам за продукцію, яка реалізується вище (нижче) від встановленого базису [9].

Реформування аграрного сектора економіки проходило на основі його старої матеріально-технічної бази, супрово- джувалося швидким моральним і технічним ста- рінням техніки і відставанням технології, які за цей час не оновлювалися і практично вичерпали свій ресурс. Назріла гостра необхідність освоєння нової техніки і технологій [10]. Орієнтація на інноваційний тип розвитку тваринництва ставить за мету збільшення виробництва високоякісної молочної продукції за рахунок застосування комплексу інноваційних факторів: біотехнологічних, техніко-технологічних, організаційно-економічних.

Проведені розрахунки показують, що навіть невеликі молочні ферми з кількістю поголів'я 50 корів можуть забезпечити високий рівень рентабельності галузі [11]. Наприклад, згідно технологічних карт, визначено, що прогнозований прибуток та рентабельність на рівні 31,2% дозволить розвивати галузь і забезпечить передумови для розширеного відтворення виробництва у молочному скотарстві . На підставі проведених нами розрахунків, встановлено, що при існуючих обсягах виробництва, які наведені у технологічній карті і водночас при умові використання цінової надбавки на молоко, яке вирощене в умовах схилового землеробства, але в екологічно чистій місцевості і на природних пасовищах, показник рентабельності зросте на 13,0 п.п.

Висновок. Проведені дослідження показують, що у Карпатському регіоні у процесі формування і розвитку регіонального продовольчого ринку використання і удосконалення відповідних економічних механізмів сприятиме підвищенню ефективності виробничої діяльності аграрних підприємств і нарощуванню обсягів виробництва екологічно безпечної продукції. У зв'язку з цим у Карпатському регіоні у регіональних комплексних програмах розвитку аграрного виробництва доцільно передбачити фінансово-економічну підтримку тих аграрних підприємств, що вирощують екологічно безпечну, у тому числі органічну продукцію, але мають гірші умови господарювання.

Бібліографічний список

1. Лупенко Ю.О., Тулуш Л.Д. Оподаткування сільського господарства в умовах трансформації спеціальних податкових режимів //Ю.О. Лупенко, Л.Д. Тулуш //Економіка АПК 2016. - №1. – С.5.
2. Тулуш Л.Д. Перспективи застосування зниженої ставки податку на додану вартість на продукти харчування в Україні /Л.Д. Тулуш //Економіка АПК. - 2017. - №4. – С.50.
3. Шкуратов О.І. Оцінка використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств /О. І. Шкуратов //Агросвіт.- 2014. - №4. – С.3-8.
4. Скопенко Н. Обґрунтування доцільності формування та розвитку інтегрованих об'єднань в АПК України /Н.Скопенко // ВІСНИК Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Вип.123. – 2011. – С.47.
5. Прядко В.В., Юрій Е.О., М.М. Гуменюк. Роль сільськогосподарських підприємств у розвитку сільських територій / В.В. Прядко, Е.О. Юрій, М.М. Гуменюк // Соціально- економічні проблеми сучасного періоду: [зб. наук. пр.] / НАН України. ДУ «Ін-т регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАНУ»; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2015. – Вип. 6 (116). – С. 114-118.
6. Алейнікова О.В. Система оптових ринків сільськогосподарської продукції: необхідність державного регулювання /О.В. Алейнікова // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2010. -№9. – С.5.
7. Законопроект України №8450 «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів» URL: режим доступу <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2495908-novi-pravila-markuvanna-harciv-rada-uhvalila-perse-citanna-zakonoproektu.html>. (дата звернення 30.08.2018).
8. Царук І.М., Шпильова Ю.Б. Українські реалії маркування екологічно чистих товарів /І.М. Царук, Ю.Б. Шпильова //Вісник ЖДТУ. Серія: економічні науки. – 2016. - №4 (78). – С.199.
9. Щербина С.В. Державна політика забезпечення продовольчої безпеки України /С.В. Щербина //Вісник НАДУ. - 2014. - №2. – С.54.
10. Червенг І.І. Топорова Т.С. Сутність та особливості інноваційних технологій в молочному скотарстві /І.І. Червенг, Т.С.

Топорова //Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. - 2017. – Вип. 15. – С.334

11. Бізнес-план по утриманню молочного поголів'я у фермерському господарстві / Львівський національний аграрний університет; Біляк Н.І., к.е.н. Мартинюк В.М., Пархуць М.Р. Дубляни, 2012 – 15 с. URL: режим доступу http://loda.gov.ua/biznes_propozytsiji_dlya_silskohospodarskyh_dlya_tovarovyrobnykiv_2.

Одержано редколегією 29.07.2020р.

ПАПЛЕНИЧАК О. В.

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОГО РЫНКА КАРПАТСКОГО РЕГИОНА

В процессе формирования и развития регионального продовольственного рынка особенно важное значение приобретает использование и совершенствование соответствующих экономических механизмов, которые будут способствовать Повышению уровня эффективности сельскохозяйственного производства и продовольственного обеспечения населения основными видами продуктов питания.

A.V. PAPLENICHAK,

STRATEGIC DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF THE FOOD MARKET OF THE CARPATHIAN REGION

In the process of formation and development of the regional food market, the use and improvement of the relevant economic mechanisms that will increase the level of efficiency of agricultural production and food supply of the population by the main types of food will become especially important.

O. V. PAPLENICHAK

A KÁRPÁT-MEDENCE ÉLELMISZER- GAZDASÁGÁNAK FEJLESZTÉSI STRATÉGIA

A regionális élelmiszerpiac kialakulásában és fejlődésében fontos szerepet játszik a megfelelő gazdasági mechanizmusok alkalmazása és fejlesztése, amelyek elősegítik a mezőgazdasági termelés hatékonyságát és a lakosság élelmiszer-ellátását az alapvető élelmiszerekkel.